

ETNOLOGIJA SNOVA ISKUSTVA ETNOLOGA NA TERENSKIM ISTRAŽIVANJIMA

PETRA MARIĆ
Ivankova 46
HR-21000 Split

UDK 159.963
Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primljeno/Received: 24.12.2013.
Prihvaćeno/Accepted: 16.04.2014.

Iskustva snova i vizija jasno govore o društvenoj interakciji u nezapadnim društvima u kojima je svijet duhova stvaran. Etnografska izvješća pokazuju da zapadni antropolozi koji uđu u njihov svijet govore o snovima ili vizijama koje su u skladu sa onima koje opisuju ljudi koje proučavaju.

Iz primjera iskustava etnografa na terenu da se zaključiti koliko je važno istraživačima aktivno sudjelovati u njihovom svijetu, što bi u ovom slučaju značilo ne ignorirati svoje snove i vizije tijekom istraživačkoga rada, već ih podijeliti sa ljudima koje se istražuje i na taj način dobiti još bolju sliku toga društva.

Ključne riječi: snovi, vizije, etnografija, terensko istraživanje, antropolozi

Uvod

Iako izgleda da su snovi i sanjanje vrlo subjektivno i individualno iskustvo, oni su velikim dijelom određeni kulturnim značenjem i socijalnom komunikacijom.

Susreću se različite kulturne interpretacije: od pogleda u podsvijest, komunikacije s duhovima i božanstvima, do pogleda u budućnost i udaljene krajeve. Samo prepričavanje snova je akt koji podliježe socijalnim pravilima (kako se što priča, kome i pod kojim uvjetima, znatno se razlikuje od kulture do kulture).

Motiv za odabir ovakve teme sam dobila prilikom sudjelovanja na jednom od kolegija koji je obrađivao temu snova i njihove uloge u istraživanju nepoznatih kultura. Kolegij je nosio naslov „*Ethnologie des Träumens*” a nositelj je prof. dr. Guido Sprenger. U opisu kolegija stoji da su snovi u velikoj mjeri određeni kulturnim tumačenjem i društvenom komunikacijom, iako su snovi i sanjanje vrlo subjektivno i individualno iskustvo. Cilj je kritičko promatranje moderno-europskog tumačenja snova. Kolegij uvodi u različite etnološke pravce istraživanja snova, od

etno-psihoanalize do fenomenoloških i strukturalističkih pristupa i obrađuje izabrane etnografske primjere.

Iako je ovo područje relativno novo, već se može naići na veći broj zapisanih snova samih etnologa, koji su imali to iskustvo tijekom svoga istraživanja na terenu. Taj doživljaj je utjecao na njihovo daljnje istraživanje i dao mu jednu drugu dimenziju.

Predmet ovog rada su snovi, odnosno iskustva etnologa u prepričavanju vlastitih snova tijekom terenskog istraživanja, a ti su snovi sadržavali elemente kulture koju su proučavali. U svezi toga pojavljuje se i termin „going native”¹, oko kojega su se vodile različite rasprave, a kojeg ću u ovom radu, koristeći se znanstvenom literaturom, razjasniti i povezati s pojmom snova.

Svrha ovoga rada je dokazati da je sudjelovanje u prepričavanju snova od velike važnosti za etnološko istraživanje drugih kultura, jer nam dopuštaju prodrijeti ispod površine, što ću pokazati analizom prikupljene znanstvene literature. Osim toga, otvaraju se i pitanja o tome kako se etnolozi trebaju nositi sa situacijama, nakon iskustva u prepričavanju snova i njihovim interpretacijama, te kako reagirati, na koja ću također u nastavku rada pokušati dati odgovor i potkrijepiti primjerima nekih etnologa i njihovih iskustava u takvim situacijama.

1 Snovi

1.1. O pojmu sna

San je jedna od onih tema kojom se bave mnogi psiholozi, sociolozi, etnolozi, antropolozi, teolozi, književnici, svećenici, ljudi općenito.

Što su snovi? Prema Freudovoj teoriji, snovi su ispušni ventil kroz koji dajemo oduška potisnutim željama, oni su prave bajke koje naš mozak stvara kako bi zadovoljili nagone zbog kojih smo nemirni i koji bi nas možda probudili. On razlikuje misao sna i sadržaj sna. Sadržaj sna je ona vidljiva strana sna koja se može sažeti u priču, doslovan odgovor na pitanje „što smo sanjali”. Misao sna je, pak, ona skrivena strana sna koja se tiče naših želja ispunjenih u snu:

„Misli sna i sadržaj sna nalaze se pred nama kao dvije verzije istog sadržaja na dva različita jezika, ili, bolje rečeno,

¹ Vidjeti i doživljavati svijet na način domaćih ljudi, ljudi koje se istražuje.

sadržaj sna izgleda nam kao prijenos misli sna u neki drugi način istraživanja, čije znakove i sintaktičke zakone trebamo otkriti uspoređujući original i prijevod. Misli sna su nam bez daljeg razumljive čim smo za njih saznali. Sadržaj sna je dat tako reći hijeroglifskim pismom, čiji se znakovi trebaju pojedinačno prenijeti u jezik misli sna" (Tumačenje snova I: 280).

Prema Hrvatskoj općoj enciklopediji (sv. 9: str. 566) san je više ili manje povezan niz doživljaja koji se javljaju tijekom spavanja. Iako su sadržaji snova često u suprotnosti sa svakidašnjim iskustvom i zakonima logike, osoba koja sanja doživljava ih realnima.

Dakle, san je složen psihološki fenomen, proces u kojem se izražava naše najdublje „ja“, izmijenjeno stanje svijesti u kojem se miješaju svjesni i nesvjesni sadržaji. Precizna definicija snova bi bila da su to izrazi naših misli, osjećaja i svjesnosti kreirani kroz osjetljivu okolinu naših misli.

1.2. Tumačenje snova

Od početka civilizacije ljudi pokušavaju objasniti snove i njihovo značenje. Tome svjedoče brojne sanjarice iz najstarijih vremena pisanih spomenika (najstariji pisani spomenik je jedna mala zbirka takvih tumačenja u starom Egiptu koja potječe iz 12. dinastije, dakle iz 2. tisućljeća), a proširene su i u suvremenoj popularnoj kulturi sve do danas. U antičko doba, stari Grci i Rimljani tumačili su snove kroz prizmu religije i vjerovanja da su snovi poruke od bogova ili podzemnog svijeta mrtvih. Ljudi su se oslanjali na snove kada su tražili rješenje ili kada su trebali donijeti neke odluke u životu. Također se vjerovalo da su snovi predviđanja ili bar upozorenja na stvari koje će se desiti u bliskoj ili daljoj budućnosti. Zapisi o tumačenju snova postoje i u Bibliji, kada Josip tumači faraonove snove o sedam debelih i sedam mršavih krava, a ispravnost njegovog tumačenja pokazala se u godinama koje su došle, donijevši mu slavu i visok položaj. U Starom je zavjetu i Danijel tumačio snove, tvrdeći da su oni način na koji Bog otkriva svoje tajne ljudima.

U najstarijim vremenima interes za snove i njihovo tumačenje bio je izraženiji u zemljama Dalekog istoka, ponajprije u Kini, zatim u Indiji, a u antičkom svijetu javlja se s grčkim piscem Artemidom iz Efeza (2. st). Razne kulture i civilizacije težile su u snovima odgonetnuti arhetipske predodžbe, simbole, alegorije i njihova značenja uklapajući ih u svoje mitove, legende, religije ili svjetonazore, počevši od filozofija Dalekog istoka, mistike, manihejstva, pokazujući u tumačenju snova neizmjernu širinu i dubinu (Benčić i Fališevac 2012:8).

Prema Girardi-Karšulin (2012:27) načelno se može razlikovati dva osnovna tipa tumačenja snova: *prvi tip* tumačenja je onaj koji snove sagledava kao poruke nekih viših sila, Boga ili bogova, sila dobra ili demona, sila zla, a te poruke trebaju ljudima pomoći ili štetiti; *drugi tip* tumačenja javlja se kao reakcija na taj prvi tip i želi razumjeti snove iz prirode onih bića, koja spavaju i sanjaju. Aristotel je bio jedan od prvih istraživača snova čije tumačenje pripada drugom, racionalnom tipu tumačenja koje se suprotstavlja mitskom shvaćanju sna, odnosno shvaćanju sna kao poruke nadnaravnoga.

Znanstveni pristup interpretaciji snova pojavljuje se tek od kraja 19. stoljeća s pojavom Sigmunda Freuda, oca suvremene psihoanalize i njegove knjige *Tumačenje snova*. U toj knjizi Freud je do detalja obrazložio metodologiju tumačenja snova i postavio osnove na kojima je ova grana psihologije procvjetala. Freudov najpoznatiji učenik, švicarski psiholog Carl Gustav Jung također objavljuje brojne studije o snovima, pri čemu svaki od ova dva psihoanalitičara pristupa snovima na svoj način: dok prvi u snovima vidi i razotkriva ono nesvjesno u čovjeku, drugi u snovima vidi ono arhetipsko, karakteristično za čovječanstvo uopće (Girardi-Karšulin 2012:7-8).

San, sanjarice, snoviđenja, vizije, onirička stanja, granice jave i sna kao stanja nesvjesnog i polu-svjesnog predmet su proučavanja raznih disciplina 20. stoljeća: neurologije, psihologije, psihijatrije te antropološki orijentiranih istraživanja povijesti kulture.

2 Snovi i etnografija

Ako čovjeka promatramo kao društveno biće, tada se snovi ne događaju u izoliranoj svijesti. Dok god ljudi žive u skupinama, snovi i kultura postoje u dijalogu. Etnografi oslušuju i priključuju

se tim razgovorima da bi u različitostima svjetskih kultura dokumentirali mjesto snova i sanjanja.

U prvim desetljećima dvadesetog stoljeća antropolozi su počeli sistematski primjenjivati etnografske metode u razumijevanju snova. Tako su, prema Lohmannu (2007), 20-ih i 30-ih godina prošloga stoljeća svoj doprinos na ovu temu dali Seligman (1923. Nore on dreams. *Man*, 23) i Williams, F.E. (1936. Papuan dream interpretations. *Mankind*, 2). U povijesti antropologije, sanjanje, odnosno imaginacija je bila sporedni, rijetko središnji element u etnografskom radu.

Međutim, sredinom stoljeća, 60-ih i 70-ih godina, dogodila se erupcija djela na temu snova, pa Lohmann (2007) nadalje navodi najvažnije autore i njihova djela: Devereux, G. (1951. *Reality and dream: Psychotherapy of a Plains Indian*. New York: Doubleday) i Tuzin, D. (1975. The breath of a ghost, Dreams and the fear of the dead. *Ethos*, 3).

Prema kraju stoljeća, između 1980. i 2000. godine, ovaj trend je prodro u mnoge značajne publikacije, kao na primjer: Goulet, J.G. (1994. Dreams and visions in other lifeworlds), Hollan, D. (1995. To the afterworld and back: Mourning and dreams of the dead among the Toraja. *Ethos*, 23), Lohmann, R.I. (2000. The role of dreams in religious enculturation among the Asabano of Papua New Guinea. *Ethos*, 28) i mnogi drugi.

Ova kulminacija etnografskog rada daje važan doprinos znanosti o snovima.

Etnografske metode istraživanja obuhvaćaju izravno promatranje društvenog života, promatranje ponašanja, kao i neformalne i strukturirane intervju sa kompetentnim kazivačima. Istraživanje ljudi u njihovom prirodnom okruženju ili na „terenu“, u odnosu na umjetne, kontrolirane, laboratorijske uvjete, naziva se etnografskim terenskim istraživanjem.

Ako snove i sanjanje uvrstimo u etnografiju, tada ih se stavlja u širi kontekst, bilo da su u središtu ili u relaciji s drugim predmetom istraživanja.

Etnografske metode stavljaju istraživača u direktan konverzijski i empirijski kontakt s pojedincima, pružajući mogućnost snimanja, ako ne samih snova, tada barem sjećanja i impresija ljudi o njihovim snovima.

Budući da snovi imaju društvene i kulturne, a ne samo individualne uzroke i posljedice, etnografska perspektiva je neprocjenjiva. Etnografski rad može dokumentirati razlike u empirijskim običajima i vjerovanjima otkrivenim u različitim

kulturama, identificirajući kako kulturno specifične tako i univerzalne karakteristike sanjanja. Takvi podatci omogućuju znanstvenicima da točnije razlikuju relativne utjecaje biologije i kulturnih običaja na snove i njihovu interpretaciju. Oni nam također daju neke indikacije opsega mogućih načina doživljavanja i primjene snova. To implicira proučavanje prošlih i sadašnjih kultura i daje smjernice za razmišljanje o budućnosti sanjanja. Etnografija pruža najbližu sliku iskustva i ispravan način razumijevanja snova u brojnim društveno - kulturnim kontekstima. Samo u kombinaciji s drugim metodama korištenim u antropologiji, sociologiji, povijesti, psihologiji, biologiji i drugim disciplinama, postaje moguće stvarno holističko razumijevanje sanjanja (Lohmann, 2007:37).

Roger I. Lohmann (2007:38-39) naglašava da je etnografski rad otkrio međusobnu uzročnu interakciju sanjanja, kulture i društva. Kulturne vrijednosti, kategorije, očekivanja i norme utječu i utjecale su na sadržaj sna i interpretaciju. U pravilu, članovi društava više komuniciraju međusobno nego sa drugima, što rezultira težnjom ka zajedničkoj kulturi, iako postoji razlika u znanju i ponašanju svakog pojedinog člana, što ovisi o njegovoj obitelji i odgoju, društvenoj ulozi, individualnoj sklonosti i djelovanju.

Kulture su kompleksne, međusobno pomiješane i nastale na individualnim i kolektivnim iskustvima, međutim svaka je pojedina kultura obilježena sanjanjem na karakterističan način.

Prema Freudu (1973:301), uvjeti postanka sna, njegov odnos prema duševnom životu u budnom stanju, mnoge osobine njegovog sadržaja koje su neprilične za budno mišljenje, način na koji ga budno mišljenje gura u stranu kao nešto strano, kako ga u sjećanju osakaćuje ili briše – sva ova pitanja već stotinama godina traže i kulturološka rješenja koja sve do danas nisu mogla biti dana u zadovoljavajućem obliku. Međutim, na prvom mjestu stoji pitanje o značenju sna koje u sebi sadržava dvostruki smisao. Prvo pitanje koje se nameće je pitanje o psihičkom značenju sanjanja, o položaju sna prema ostalim duševnim procesima i o njegovoj eventualnoj biološkoj funkciji; a na drugom mjestu je pitanje ima li pojedini sadržaj sna neki „smisao“ kakav obično nalazimo u ostalim psihičkim kompozicijama i odnos tog "smisla" prema kulturi.

Ne vodeći računa o izvorima sna, ljudi se čvrsto drže vjerovanja da san ipak ima nekakav smisao koji se odnosi na proricanje budućnosti i da se taj smisao, pomoću tumačenja,

može na mnoge načine otkriti iz često njegovog zbrkanog i zagonetnog sadržaja.

Važno je naglasiti da postoji toliko tumačenja snova koliko i kultura. Iako je zapadno društvo sklono gledati na snove kao na psihološku stvarnost sanjara i njegovog društva, neke druge kulture pokazuju potpuno drugačiju perspektivu, temeljenu na uvjerenju da san dolazi iz izvora „izvan“ sanjara. Prema tome, „izvor“ sna se može koristiti kao faktor kojim bi razdvojili različite kulturne poglede na san (Spaulding 1981: 333).

Kada se govori o percepciji „izvora“ sna u zapadnom društvu u odnosu na druge kulture, Charles Stewart se u svom znanstvenom radu *Introduction: Dreaming as an Object of Anthropological Analysis* (usp. 2004:77) pita zašto neka društva snove shvaćaju ozbiljno, kao izvore vrijednog osobnog i društvenog znanja, dok ih moderna, zapadna društva uglavnom odbacuju i smatraju nevažnima. Za ilustraciju ovoga on navodi primjer poimanja snova kod naroda Ongee na otočju Andamani u Bengalskom zaljevu. Naime, pred odlazak na spavanje, Ongee narod raspravlja o svojim snovima i doživljajima od prethodnog dana koji im, prema njihovom shvaćanju, otkrivaju izvore hrane u njihovom okruženju. Nasuprot tome, u industrijskom zapadnom društvu karakterističnom po podjeli rada, ovakav se bliski kontakt i suradnja unutar šire zajednice ne pojavljuju niti im se pridaje osobita važnost.

3 O pojmu „going native”

Prema Katherine P. Ewing (1994:571) pojam „going native“ je jedna od nekoliko tabu-tema unutar antropologije. Tradicionalno je to bio pojam ismijavanja među antropolozima. Za one koji naginju interpretaciji puno je lakše prihvatiti ideju o „različitosti“ (epistemološki jaz između antropologa i kazivača), nego ozbiljno razmatrati mogućnost ulaska u mentalni svijet ljudi koje upoznaju tijekom svojih terenskih istraživanja. Nadalje ona tvrdi da iskustvo interpretativnog svijeta antropologa i ljudi koje oni upoznaju na terenu proizlazi iz tabua prihvatanja njihova mišljenja i običaja. To također rezultira ne priznavanjem činjenice da subjekt nečijeg istraživanja možda zna nešto o ljudskom stanju koje je osobno opravdano za antropologe: to je „a refusal to believe“.

Etnografi se redovito trude nikada ne „prihvatiti običaje“ i da nikada ne postanu dio „njih“ (Goulet 1994:16). To je, u oba

slučaja, jako teško postići, pogotovo postati jedan od „njih“, no biti jedan „s njima“ je potpuno druga stvar, što će se kasnije pokazati u tekstu kroz iskustva etnografa i njihovih snova. Ne samo što je to moguće, već je i od velike važnosti, jer se na taj način stvara potpuna slika o onima koje se istražuje.

„Terenska situacija pruža ne samo poticaj za pronalazak odgovora već i nove modele kako doći do njih, dok se etnograf bori smjestiti sebe u svijet radikalno promijenjenih okolnosti“ (Katherine P. Ewing 1994:571).

Drugim riječima, kada su etnografi na terenu, ljudi koje oni žele upoznati, kao i susjedi i drugi „novi kazivači“, ohrabruju ih da reagiraju na pravilan način, da se prilagode novoj kulturi i sudjeluju u njihovom svakodnevnom životu.

Kao što je Goulet rekao, biti s drugima u njihovom društvu, znači postati kompetentan član toga društva (1994:20).

4 Kulturni aspekti snova

U nekim društvima na snove se gleda kao na plod mašte irelevantan za svakodnevni život, dok su kod nekih drugih kultura snovi važan izvor informacija bilo o budućnosti, o duhovnom svijetu ili o samom sebi. Nekim kulturama su snovi važno sredstvo komunikacije s ljudima ili nadnaravnim bićima, a isto tako mogu biti pogled na „drugu stranu stvarnosti“ – izvor nadnaravne spoznaje. Svećenici, mediji ili šamani mogu u svojim snovima komunicirati s duhovima, ali u nekim kulturama i obični ljudi mogu stupiti u kontakt s nadnaravnim bićima putem snova.

U Sjevernoj i Južnoj Americi urođenici stupaju u kontakt s nadnaravnim bićima da bi na taj način dobili duhovnu mudrost i zaštitu. Jedan od glavnih načina stupanja u kontakt s nadnaravnim je putem vizija – „vision quest“. Vizije su se često pojavljivale u obliku halucinacija ili snova. One su duboka duhovna iskustva koja američki domoroci koriste da bi dobili informacije i zaštitu od duhovnog svijeta. Ponekad članovi plemena posežu za vizijama radi duhovnog sazrijevanja, ponekad se koriste kao rituali prijelaza, a ponekad poglavice odlaze tražiti vizije u svrhu dobivanja rješenja za probleme u plemenu. Obično se traženje vizije odvija u divljini. Osoba bi provela nekoliko dana sama u prirodi, posteći, moleći i čekajući vizije. Nakon postizanja vizije, osoba se vraća u pleme, opisuje svoje iskustvo i traži pomoć od plemena, osobito plemenskih starješina, da interpretiraju informacije dobivene u viziji. U

mnogim američkim domorodačkim kulturama traženje vizije se koristi u ritualima puberteta. U vrijeme puberteta dječake se šalje u divljinu, a djevojčice se izolira u posebne kolibe. Svrha ovakve vrste traženja vizije je da djeca osvijeste što im je bio životni cilj i da prime duhovnog čuvara koji će im pomoći u budućem životu. Traženje vizija u drugim domorodačkim skupinama, posebno u Južnoj Americi, je rezervirano samo za šamane. On je vođa vješt u magiji i zna komunicirati s duhovima, a informacije koje dobiva za vrijeme vizija često mu pomažu riješiti probleme u plemenu (Larsen Stoddard 2009).

U našoj kulturi možemo naići na slične pojave traženja pomoći za rješavanje nekih nadolazećih problema, ali i tumačenja nekih događaja iz prošlosti. Taj magijski postupak se kod nas naziva proricanje, čime se ponajprije zadovoljavala ljudska znatiželja, ali se upozoravalo i na oprez. Kao što su kod američkih domorodaca svi članovi plemena mogli tražiti vizije, tako se i kod nas proricanjem mogao baviti svatko, ali su također postojali ljudi za koje se vjerovalo da imaju naročite sposobnosti upravljanja nadnaravnim i koji su se proricanjem bavili (polu)profesionalno (gatare i sl.). Ovo asocira na šamane u Južnoj Americi koji su bili vješti u magiji i komuniciranju s duhovima. Proricalo se najčešće o vremenskim prilikama, jer je o njima ovisio ishod gospodarske godine; životnoj sudbini pojedinca (udaja, osobni uspjeh u životu ili poslu i sl.); sudbini obitelji (npr. hoće li umrijeti gospodar kuće, hoće li u obitelj biti rođenja, udaje, smrti i sl.); sudbini šire zajednice (hoće li biti rata, gladi, prirodnih katastrofa i sl.). Pri tome su se koristila razna sredstva i kombinirali brojni postupci. Tako se proricalo po prirodnim pojavama (po smjeru i jačini vjetra, kretanju i izgledu oblaka, jačini kiše); po ponašanju životinja (letu ptica, kretanju insekata, gmazova); po snovima; uz pomoć vode i vatre, dima, plodova, olova, brašna, predmeta i sl. (Grbić 1998:330-331).

Pojave vizija možemo pronaći u primjerima iz naše kulture kada bi ljudi pričali da su čuli ili vidjeli nešto neobično u prirodi (događaji na granici vizija i halucinacija), a smatrali su da je riječ o nadnaravnim bićima ili o pojavama koje plaše i ugrožavaju ljude. Te pojave su najčešće bile zvučne kao buka, urlanje, jauk, ali i vizualne: npr. dim u daljini, koji ako se približi mjestu odakle dolazi, nestane; neočekivano i ničim izazvano kotrljanje kamenja (Grbić 2001: 481).

Autorica Hustić (2010:370) u svom radu temeljenom na vlastitoj prikupljenoj terenskoj građi u lovinačkom kraju, navodi da

su se smrt i bolest, prema kazivanjima, mogle predvidjeti prije no što će zahvatiti nekog od ukućana. Znakovi su se uočavali u snovima i ponašanju životinja. Snovima se mnogo vjerovalo, a tumačili su se na individualnoj razini. Ljudi su pratili vlastite snove i prema njima znali što će se dogoditi. Tumačenje vlastitih snova zadržalo se do danas, uz poneko korištenje sanjarica, koje sadrže abecedno kategorizirane pojmove i zanimljivosti o sanjanju.

Za razliku od traženja vizije - „vision quest” u kulturi američkih indijanaca i pojma proricanja u našoj kulturi, kod australskih aboridžina nailazimo na pojam „dreamtime”. Ovaj termin je engleski termin kojeg je uveo F. Gillen² oko 1896. godine. Danas se termin „dreamtime” koristi u antropologiji da bi se referiralo na teoriju kozmogeneze (skup mitova koji opisuju postanak svemira) australskih aboridžina. On nam pokazuje aboridžinski pogled na svijet; to je isto tako njihova životna filozofija i primjer njihovog morala. Cijeli društveni život aboridžina, religija i duhovnost su isprepleteni i povezani terminom „dreamtime”, na način da se jedino razumijevajući taj termin može razumjeti kultura aboridžina. „Dreamtime” je za aboridžine isto što i Tora za Židove, Kur'an za Muslimane, Novi Zavjet za kršćane i Veda za Hinduse, drugim riječima to je svetinja za cijelu aboridžinsku kulturu. Neke aboridžinske zajednice doživljavaju „dreamtime” kao prošlu stvarnost, dok je drugi vide kao sadašnjost. Ono što se dogodi u „dreamtime-u” postaje glavni plan rituala, društvenog ponašanja, morala i religijskih pogleda. Trenutno antropolozi koriste termine „dreamtime” i „dreaming” kao sinonime. Međutim trebalo bi naglasiti da se termin „dreaming” odnosi na događaje koji su se odvijali u „dreamtime-u”, pa je prema tome „dreaming” odvojeni element od „dreamtime-a” (Dean 1996: 3-9). Koncept sanjanja – „dreaming” se može naći u nekoliko dijelova Australije i već se nekoliko godina proučava. Ono što se u engleskom podrazumijeva pod „night dreaming” nije isto što i aboridžini podrazumijevaju pod pojmom „dreamtime”. Nekoliko je istraživača aboridžinske kulture zaključilo da postoji veza između pojma „dreamtime” i onoga što se naziva „night dreaming”, jer za vrijeme sna aboridžini ponekad komuniciraju s duhovnim moćima. Sam pojam „dreamtime-a” se može shvatiti kao izraz za

² Francis James Gillen (28.10.1855. – 5.06.1912.) - australski antropolog i etnolog.

filozofsko gledište, pa stoga ne bi trebalo sumnjati da postoji psihološka veza između „dreamtime-a” i snova određene prirode (Price-William 1994:373-375).

U Maleziji živi jedno primitivno pleme kojega nazivaju Senoi, a pripada grupi *Orang Asli* (termin koji na Malajskom jeziku znači „original people”). Na jeziku aboridžina „Senoi” znači „human being” ili „person” koji još uvijek žive na tradicionalan način u planinskom dijelu malezije. Čitav svoj život organiziraju prema svojim snovima, pa ih stoga nazivaju i „narod sna”. Prema istraživačima snova, Senoi narod pripada dvjema skupinama: *Temiar* i *Semai* koje su kulturološki vrlo usko vezane. Skupina *Temiar* živi na najvišim i uglavnom izoliranim područjima uz izvor rijeka, dok *Semai* žive nešto bliže poljoprivrednim područjima. Glavni izvor korištenja snova u životu plemena *Senoi* je djelo Kiltona Stewarta (1902-1965), koji je prvi za vrijeme boravka u Maleziji 1934. godine proučavao ovo pleme. Prema Stewartu glavni fokus intelektualnog i društvenog zanimanja plemena *Senoi* su njihovi snovi, koji rješavaju probleme nasilja, ekonomskog konflikta, a najvećim dijelom i psihičke bolesti. Snovi su važni u njihovoj kulturi na mnogim područjima života. Oni mogu nagovijestiti da je žena trudna ili zašto je dijete bolesno, hoće li njihovo poljoprivredno dobro uroditi plodom. Snovi su bitni u kontaktu s nadnaravnim svijetom, a isto tako igraju važnu ulogu u ritualima liječenja. Čak se tvrdi da snovi mogu prognozirati i vrijeme. Ipak, većina *Senoi* ljudi su protiv predviđanja koja se temelje na njihovim snovima. Oni nisu skloni kazivati one snove koji nagovještavaju nešto, dok se to ne ostvari. Kaže se da *Senoi* ne samo da dijele i tumače svoje snove, već ih oblikuju i upravljaju njima. Oni su sposobni imati one snove koje žele, u kojima nema strašnih proganjanja i padova, snove koji su puni senzualnosti i kreativnosti. Oni to rade prema tri osnovna principa kojima uče svoju djecu kada im ovi prepričavaju svoje snove za vrijeme doručka. Te principe možemo otprilike sažeti na slijedeći način:

1. Uvijek se suprotstavi i pobijedi opasnost u snu. Ako životinja iskoči iz džungle, idi prema njoj. Ako te netko napadne, brani se.
2. Uvijek slijedi ugodno iskustvo u snu. Ako ti se u snu netko sviđa, slobodno tu privlačnost pretvori u potpuno seksualno iskustvo. Ako uživaš u osjećaju letenja ili plivanja, opusti se i potpuno mu se predaj.

3. Uvijek nastoj da snovi imaju pozitivan ishod i izvuci kreativnu stranu iz sna. Pokušaj zadržati slike sna, kao što su pjesma, ples ili slika.

Ovi zapisi plemena *Senoi* i njihovo korištenje snova su drugim riječima čista utopija. Efekt reorganiziranja svakog pojedinog sna umanjuje njegovu vrijednost kao temelj za daljnji korak, ukoliko san nije društveno izražen i potvrđen od strane respektabilnog autoriteta.

Komparirajući pojave traženja vizije kod Sjevernoameričkih Indijanaca, koncept „dreamtime-a“ kod aboridžina i „lucid dreaming“ kod plemena *Senoi*, te proricanja odnosno vizija i halucinacija u našoj kulturi, možemo zaključiti da im je svima zajednički pojam sna odnosno sanjanja.

5 Snovi i terensko istraživanje

Snovi igraju veliku i važnu ulogu u prilagođavanju etnografa, oni su korijeni imaginacije. Snovi su sredstvo povezivanja najintimnijih iskustava pojedinaca u nad-socijalni kozmos koji je određen univerzalnim zakonima ili prirodom. Oni su djelo komunikacije s posrednicima izvan čovjekovog uma, ili su slutnje o aktualnim događanjima, u budućnosti ili izvan sanjareve fizičke prisutnosti (Sprenger 2000:52).

Mnogi su pokušavali, i još uvijek pokušavaju, definirati „san“, iz čega su proizašle mnogobrojne definicije. S druge strane, njihove interpretacije su ono što je zanimljivo, jer ne postoji jedinstvena „knjiga interpretacija snova“ i prema tome svaka kultura, kao što ćemo kasnije vidjeti, ima svoje tumačenje.

„Definicija čovjeka i sposobnost uma su osnova za većinu sustava znanja, i čine se neophodnim za zapadne moderne znanosti“ (Rabinowitz 1987:173, u Sprenger 2000:52).

Kao što je i Sprenger (2000:52) rekao, dihotomija *um-tijelo* razmatra um kao nešto potpuno ograničeno prema tijelu. Nema efekta koji um može imati na svijet izvan granica tijela, a da se ne očituje fizičkim radnjama, koje uključuju govor. Pa tako, da bi se održala interpretativnost snova, čak su ih i psiholozi morali shvatiti kao poruke.

Ukoliko povežemo snove i terensko istraživanje, otkrit ćemo da su veoma kompatibilni, jer je prepričavanje snova, kao komunikacijski događaj, u mnogim društvima važan društveni proces. Priroda i sadržaj nečijega prepričanog sna, može utjecati na njegov društveni status. Tako Katherine P. Ewing (1994:572)

naglašava da istraživači koji štite svoje snove i druge subjektivne reakcije od interpretativnih mreža svojih kazivača, mogu zauvijek ostati u statusu *outsider-a*, ali oni koji dijele svoje snove mogu se iznenada, na neočekivan način, naći u statusu *insider-a*.

Za etnologa je veoma važno podijeliti svoje snove s onima koje proučavaju, jer taj proces dijeljenja i prepričavanja snova nema samo za cilj produbiti osobne odnose sa kazivačima, čineći ih povjerljivijima, nego također generira znanje i pokazuje na djelu lokalne načine interpretacije.

6 Iskustva etnografa tijekom terenskog istraživanja

Postoji mnogo različitih iskustava vlastitih snova koja su etnografi zabilježili tijekom terenskih istraživanja. Nakon buđenja bi prepričavali svoj san članovima kućanstva, koji bi ih potom tumačili i na osnovu toga predlagali daljnje korake. Stoga će stranci koji čine dio nekog drugog društva biti jednako pod utjecajem tog tumačenja, ne samo na onim nivoima koje svjesno prepoznaju, već i na nivoima koje samo to drugo društvo prepoznaje.

Kada etnograf provede mnogo vremena s društvom koje istražuje, sudjelujući u potpunosti u njegovom životu, počinje ne samo sanjati „neobične“ snove, već imati i iskustvo vizija, koje su za njega neuobičajene, ali za društvo koje istražuju su prepoznatljive i razumljive.

Na primjeru profesora Guida Sprengera, koji je radio terensko istraživanje plemena Lamet, iz sela Rmeet, u mjestu Takheung, država Laos, najbolje se vidi koliko je važno prepričati svoje snove tijekom terenskog istraživanja. Na početku istraživanja je u svojim snovima vidio mjesta i ljude iz svoga kraja, što su domaćini interpretirali na način da je njegov *klpu* - duša kao aspekt osobe – još uvijek bio tamo, odnosno u mjestu iz kojeg dolazi.

Međutim, kako je vrijeme odmicalo i on sve više „uranjao“ u kulturu plemena kojeg je proučavao, dogodilo mu se da je sanjao članove obitelji kod koje je odsjeo.

Sanjao je naime, kako rodbina obitelji kod koje je živio, gradi zid u njegovoj drvenoj kućici. Nakon što se probudio ispričao je san glavi kuće u kojoj je odsjeo i pri tom upotrijebio izraz „graditi kuću“. Za njega je ovaj san bio uznemiravajući, jer „graditi kuću“ znači graditi „kuću“ mrtvoj osobi na groblju. Drugim riječima, njegov san je ukazivao na to da će netko u bliskoj

budućnosti umrijeti, kao što se stvarno i dogodilo. Naime uskoro je umrla neka žena iz njihove šire obitelji (Sprenger 2000:49-50). Nekoliko mjeseci kasnije, sanjao je sebe u avionu, što su domaćini također interpretirali kao nadolazeći sprovod. Mjesec dana kasnije, dogodila se još jedna smrt u selu. Za stanovništvo iz sela Rmeet, snovi su značajno iskustvo bestjelesnog aspekta osobe, zvanog *klpu*, koji je glavni cilj u gotovo svim ritualima nekog kućanstva.

U oba slučaja, teško je ostati neutralan ili sakriti svoje vlastito uvjerenje, kao što možemo vidjeti i u iskustvu antropologinje Katherine P. Ewing. Ona je na svom terenskom istraživanju upoznala *suff*³ sveca koji joj je rekao da joj može doći u san dok spava, kao što je i napravio tu istu večer, iako ona nije u potpunosti tome vjerovala. U svome snu vidjela je bijelog konja koji joj prilazi, ali i jasan osjećaj kako joj nešto dodiruje palac, što ju je i probudilo.

Ovaj je san ispričala mladoj ženi, koja je spavala pokraj nje i skupa s njom bila posjetila sveca. Ta žena joj je rekla da je to bio svetac, kao što je i sam obećao da će doći u njen san.

Prihvatiti takva vjerovanja značilo bi ući u svijet u kulturu, koja je za nju osobno bila iznad njezinih granica (Katherine P. Ewing 1994:574). Ova situacija ilustrira kako je ponekad antropolozima nemoguće zauzeti neutralne stavove i prijeći preko svojih uvjerenja.

Ovdje se otvara jedno od najvažnijih pitanja: kako „stvoriti zagrade”: znači li to jednostavno potisnuti svoja uvjerenja?

To ne izgleda lako, niti je lako provesti u praksi, kao što možemo vidjeti na jednom drugom iskustvu Katherine P. Ewing: kada je seoski svetac pokušao dati neki slatkiš njezinoj dvogodišnjoj kćeri tijekom rituala, nije mogla pokazati da ne vjeruje u moć tog slatkiša koji je prošao kroz ruke živućeg sveca, no ipak je bila zabrinuta za muhe kao uzročnike bolesti koje su puzale po tom slatkišu. Tada su napravili kompromis na način da joj je svetac dao naranču, koju je ona zatim ogulila za svoju kćer (Katherine P. Ewing 1994:573).

U ovom slučaju, ona nije mogla sakriti perspektivu jednog stranca, autsajdera. Ovakav otpor vjerovanju se može vidjeti čak

³ Pobožni muslimani, koji su se odricali svakog posjeda, željeli su živjeti jednostavnim životom, a u znak asketizma odijevali su se u grube vunene haljetke (*suf*). Neki od njih postali su lutajućí propovjednici, a drugi su živjeli u duhovnim zajednicama u kojima je bilo upadljivo mnogo žena. Po nekim značajkama, njihov način života podsjeća na kasnije franjevce.

i u eksperimentalnim etnografijama koje prikazuju odnos antropologa i informatora. Ipak, njena glavna namjera je pokazati da epistemološki jaz između istraživača i subjekta istraživanja i nije toliko velik kolikim se čini. Taj jaz je nastao zahvaljujući antropološkom tabuu protiv „going native”. „Za etnografe je nemoguće ne postati dio društva u kojem provedu značajan dio svojeg života“. Svaki etnograf koji je proveo jedno duže vrijeme na terenskom istraživanju osjećao se kao dio društva koje istražuje, a isto tako počeo bi imati snove s elementima sna toga društva (Katherine P. Ewing 1994:578).

Nadalje, još jedan etnograf imenom Jean-Guy Goulet je doživio snove i njihovo prepričavanje, ali i vizije. Prvi san je imao među *Guajiro*, kubanskim seljacima u Srednjoj Americi, i u njemu je vidio bika zavezanog za stablo i čovjeka koji ga pokušava ubiti. Taj isti čovjek ga je držao za rog, pokušavajući mu zabiti oštricu u srce, ali je bik bio razjaren i trzao se, tako da je oštrica klizila s jedne na drugu stranu. Kada se probudio, slika u njegovoj glavi je i dalje bila vrlo živa, i on je odmah podijelio svoj san s ostalima. Prvo što su tražili od njega je da opiše znak na bikovim zadnjim nogama, jer, prema Guajirosima, bik je očito predstavljao čovjeka. Ali, Goulet nije mogao identificirati taj znak, jer nije obraćao pozornost na njega. I tjedan kasnije, stigle su vijesti da je neki čovjek ubio svoja dva napadača, za što su Guajirosi tvrdili da je njegov san predskazao (Goulet 1994:24).

Kada je Goulet tek došao među Guajirose, pokazao im je da poštuje njih i njihove snove i bio je spreman ravnati se prema njima. Ono što je uslijedilo je bio san kojeg su imali članovi obitelji, a ticao se njegove brade. Počeli su govoriti da ga u snovima viđaju obrijanoga, ne samo oni, nego i susjedi. Goulet je tada obrijao bradu, iako nije razumio zašto je to toliko njima važno, nakon čega su oni objasnili da ukoliko ne bi obrijao bradu, uginula bi jedna ovca. I tako su ga nagovorili da promijeni svoj izgled, a on je pokazao da ih shvaća ozbiljno, iako se u očima Guajirose, on samo ponašao kao član njihove moralne zajednice (Goulet 1994:22-23).

Nakon ovakvog iskustva sam Goulet je shvatio da etnograf ne treba samo naučiti jezik naroda s kojim živi, već i, do neke razine, doživjeti njihov svijet kroz simbole sna i uključiti se zajedno s njima u njihovu interpretaciju.

Sljedeće se njegovo iskustvo snova i vizije dogodilo za vrijeme terenskog istraživanja naroda Dene Tha, u Kanadi. Svoje istraživanje je započeo učenjem njihovog domorodačkog jezika.

Nakon nekoliko mjeseci htio je naučiti više o starješinama Dene Tha, poznatijima kao proroci, odlazeći svake nedjelje u njihove domove, provodeći vrijeme i razgovarajući s njima, i nakon nekog vremena počeo im je donositi darove. Nastavio je to raditi i donositi im darove kao što su duhan, cipele, noževi i slično, a za te se darove govorilo da su pomagači životinjskim duhovima koje su proroci pozivali da liječe ili pomognu onome koji donese darove. Nakon što je poklonio darove dvojici proroka, neovisno jedno o drugome, obojica su ih prihvatila i započela sesiju na bubnjevima. Prije nego oputuje u Ottawu, gdje je imao važan sastanak, otišao je posjetiti brata. Ujutro se probudio na zvuk bubnjeva i vidio dvojicu proroka kako sviraju i smiješe mu se, pa je otvorio oči i shvatio da se probudio na vrijeme da stigne na avion (Goulet 1994:29). To se ne bi dogodilo da nije bio duboko uključen u svijet proroka Dene Tha. Ali za njih je to bio slučaj „spoznaje umom“, normalna značajka neverbalne komunikacije u njihovim životima.

Ovakve događaje je teško objasniti i znanstveno dokazati, a svatko će ih pokušati objasniti ili definirati na svoj način, kao što je i sam Goulet rekao: „mislim da je pojava dvojice proroka Dene Tha u snu bio produkt moga nesvjesnoga uma, koji nekako drži korak s vremenom i u efektu stvara san koji će me probuditi“ (Goulet 1994:30).

Autor je također imao iskustvo vizije, dok je sjedio sa starješinama oko vatre u šatoru, razgovarajući o pripremama za ceremoniju. Dok su razgovarali dim je počeo ispunjavati cijeli šator, što ga je ometalo, ali nije ništa poduzeo već se samo pitao što bi se moglo napraviti u pogledu toga. Kada je dim postajao sve gušći, jači, vidio je sebe u prirodnoj veličini kako kleči pored vatre i raspiruje ju šeširom. Zatim je netko, također stranac, došao do vatre i počeo puhati, kada je odjednom starješina glasno povikao da ne puše, već da ju raspiruje, jer puhanje može uvrijediti duhovne entitete i izazvati oluju. Nakon toga je shvatio da je predvidio pravilan način raspirivanja vatre, o čemu prije ništa nije znao. Sa stajališta Dene Tha, iskusio je jedan oblik učenja i komunikacije koji se ne javlja ne posredovanjem riječi, već posredovanjem slika (Goulet 1994:30).

U ovom je slučaju, kao i prijašnji etnografi, ušao duboko u njihov svijet, sudjelujući u njihovim ritualima i događajima, pa i pričajući im svoje snove, dobivajući tada cjelovitu i potpunu sliku kulture koju istražuje.

Goulet-ovim riječima: „... porast iskustva sanjanja, pamćenja snova i interpretacije snova sukladna lokalnim pravilima, daje mogućnost istraživačima napraviti bolji etnografski rad. Ovo je, naravno, moguće jedino ako etnograf uzima u obzir svoj unutarnji život i dijeli svoje snove i vizije s drugima koji su navikli pričati o tome i interpretirati takav fenomen” (Goulet 1994:34).

Ponekad je teško ostati u potpunosti objektivan i ignorirati svoja uvjerenja, no neophodno je držati se svojih unutarnjih iskustava, snova i vizija, da bi normalno učestvovali u interakciji s drugima. Antropolozi trebaju, ne samo obraćati pozornost na svoj unutarnji život, već slušati komentare drugih na sadržaj svojih snova i vizija doživljenih tijekom života među njima.

Posljednji slučaj koji ovdje navodim pokazuje razliku u načinu razmišljanja zapadnih društava, društva u Beirutu (Libanon) gdje je antropolog John Borneman bio na terenu. Tamo je sanjao da je bio optužen za nedolično ponašanje, a riječ u njegovom snu je bila „harassment” - „zlostavljanje”. Očekivao je da je to ponašanje seksualne prirode, no u tom se trenutku nije mogao sjetiti pravog prekršaja, i ta nesposobnost da precizira što je pogrešno, ga je probudila. Sljedeći dan, svoj san je ispričao prijatelju, koji je odrastao na tom području, i koji mu je ponudio objašnjenje. Rekao je da je postojala veza između njegove prošle karijere sa konjima i sa riječju „harassment”, koja je povezana s francuskom riječju „haras”, označavajući farmu pastuha. Nastavio je dalje s razlikama između francuskih riječi „manège” i „ménage”, u kojima se ogleda paralela između njegova prošlog i sadašnjeg života. U prošlosti je radio s konjima (u školi jahanja-*manège*), i živio je bludno, a sada radi na akademiji i vodi obiteljski život. A to znači da je svoj prošli život prenio u prethodno opisani san. Drugim riječima, njegovo prošlo nedolično ponašanje, „harassment” ga progoni i danas (Borneman 2009:120).

Razlike između interpretacije starosjedilaca, odnosno domorodaca i interpretacije antropologa na terenu najbolje je prikazao australski antropolog Michael Jackson, koji je ranih 70-ih istraživao pleme Kuranko na sjeverozapadu Sierra Leone.

U znanstvenom članku *The New Anthropology of Dreaming* (1991:14) autorica Barbara Tedlock opisuje jedan njegov san. Jackson je, naime, mjesec dana nakon početka terenskog

istraživanja izvijestio o svom vlastitom snu. U prvom dijelu sna, našao se u nekoj praznoj sobi, koja ga podsjeća na učionicu škole u gradu u kojem je prvi put susreo svog asistenta. Željezna vrata sobe su se otvorila, a nevidljiva ruka ili neka druga nevidljiva sila je unijela knjigu u sobu. Knjiga je visjela u zraku nekoliko sekundi, a on je uspio identificirati jednu jedinu riječ, masno tiskanu, na naslovnici knjige: „ETHNOGRAPHY”. Imao je utisak da su u knjizi samo prazne stranice. U drugom dijelu sna, ponovno se našao u istoj sobi, a vrata su se opet otvorila. Dalje opisuje kako je osjetio nečiju snažnu prisutnost u sobi i kako ga je netko fizički podigao i rukom ili nekom divovskom snagom iznio iz sobe. Te divovske ruke su napravile takav pritisak na njegova prsa, da je jedva mogao disati. Tako pritisnut, bio je nošen kroz sobu i u tom trenutku se probudio u velikom strahu.

Autorica dalje navodi Jacksonovu interpretaciju ovoga sna, koji prema njemu, odražava mnoge njegove trenutne strahove i tjeskobe vezane za sumnje u uspjeh istraživanja i pisanja njegova znanstvenog rada. Idućeg dana Jackson je otputovao u susjedno selo gdje se susreo s prorokom i starješinama plemena Kuranko, kojima je ispričao svoj san. Oni su ga zatim pitali konkretna pitanja vezana za detalje sna, da bi nakon toga iznijeli svoju interpretaciju: san bi značio, da je Jackson pripadnik plemena Kuranko, da bi postao poglavica. Međutim, budući da se radi, kako oni kažu, o Europljaninu, onda nisu sigurni što bi to točno za njega značilo, pa su dali svoje tumačenje nekih značajnih elemenata njegova sna: knjiga bi značila znanje; biti u nepoznatom mjestu među nepoznatim ljudima označava sreću u bliskoj budućnosti; biti na nekom izdignutom mjestu označava imanentni dobitak prestižne, reprezentativne pozicije; a letjeti poput ptice znači sreću i blagostanje.

Razlika u interpretaciji se očituje prvenstveno u prorokovom uvjerenju da san proriče buduće događaje, prije negoli utjecaj trenutne tjeskobe. Međutim, Jackson izjavljuje da su mu ova uvjeravanja pomogla da ublaži svoju tjeskobu, a osjetio je i da prorokovo tumačenje njegova sna nije bilo samo jednostavna refleksija standardizirane interpretativne procedure. Umjesto toga, bio je to svjesni ili nesvjesni obzir prema Jacksonu kao strancu u njegovu društvu.

Iz ovoga se da zaključiti da interpretacije snova variraju od kulture do kulture, i da ponekad nečija druga stvarnost nije ni blizu našoj svijesti. Međutim, ako prihvatimo da je glavna

značajka društvenog sistema komunikacija, tada postaje jasno da ljudi mogu prelaziti iz sistema u sistem.

Dio zadatka antropologa je poštivati sistem drugačiji od onog koji je njemu poznat. I ne samo to, već i prihvaćanje ili vjerovanje u određene kozmologije može biti u sukobu sa vjerovanjima i kozmologijama drugih kultura, ali to ne stvara smetnje u svijesti niti neprihvatljive kontradikcije.

Prema Goulet-u (1994:18) antropolozi mogu zanemariti ili uzeti u obzir u svojoj etnografiji svoje vlastite snove i vizije koje su imali tijekom istraživanja na terenu u drugim kulturama. Na taj način mogu samo pomoći u daljnjem znanstvenom istraživanju ovog područja, i naravno, tako pomoći bolje razumjeti svijet drugih kultura.

Zaključak

U postavljanju teorije snova i sistema interpretacije kulturni antropolozi stavljaju naglasak na kompleksne psiho dinamičke komunikacijske događaje. Istražujući snove i transmisiju interpretacije snova u svom punom kulturnom i društvenom kontekstu, antropolozi su spoznali da istraživači i subjekti istraživanja mogu stvarati, djelomično, zajedničku društvenu stvarnost.

Istraživači na terenu sudjeluju u životu domaćina i uče, ne samo o iskustvima snova lokalne kulture, već obraćaju pozornost i na vlastite snove. To im pomaže da postanu svjesni svojih nesvjesnih reakcija na ljude i kulturu koje pokušavaju razumjeti i opisati. Kada su na terenu, antropolozi bi trebali u potpunosti sudjelovati u lokalnoj kulturi koju proučavaju, odnosno biti „s njima“, a ne biti „dio njih“ i reagirati na svoje snove i vizije kao što bi to oni učinili. Prema Katherine P. Ewing (1994: 572) istraživači koji ne žele dijeliti svoje snove sa kazivačima i čuti njihove interpretacije ostaju u statusu *outsider-a*, odnosno ne uspijevaju doživjeti i vidjeti svijet kakvim ga vide njihovi domaćini, za razliku od onih istraživača koji s njima dijele svoje snove, pokušavajući se na taj način naći na istoj strani kao i domaćini, odnosno biti u statusu *insider-a*.

Primjeri etnografa i njihovih snova i vizija, koje sam navela u šestom odjeljku, pokazuju koliko je važno ne samo ostati na „površini“ kulture razgovarajući s njima na njihovom jeziku, nego koliko nakon iskustava interpretacije snova možemo saznati o njima i „uroniti“ u njihov svijet. Kada su antropolozi obratili

pozornost na svoje vlastite snove tijekom terenskog istraživanja otkrili su da im je iskustvo snova pomoglo integrirati nesvjesni sa svjesnim osjećajem osobnog kontinuiteta u ovoj potpuno novoj situaciji.

Mislim da svaki etnograf koji je duže vrijeme na terenskom radu, ne samo da mora naučiti jezik ljudi koje proučava, već i sudjelovati u svim događajima ili ritualima, dijeliti svoja razmišljanja i snove, kao što bi i oni napravili; dakle, živjeti i biti jednak njima.

Samo tako nas oni mogu pozvati i pustiti u potpunosti u njihov svijet, a tako se naše razumijevanje drugih kultura može sve više i više razvijati.

Ili kako Sprenger (2000:61) kaže: „Nema misli bez mozga, ali samo promatranje mozga ne govori nam previše o tome što se događa u mislima.”⁴

Literatura

- Antičević, Neven (ur.). 2009. *Putovanje snovima*. Zagreb: Algoritam
- Bašić Poslek, Arijana. 2003. *Snovi i njihovo tumačenje*. Zagreb; MGV
- Borneman, John 2009. Dreamwork and Punishment in Lebanon. In: Parvis Ghassem-Fachandi (ed.): *Violence: Ethnographic Encounters*. Oxford/New York: Berg, 119-134.
- Dean, Colin 1996. *The Australian Aboriginal Dreamtime*. Gamahuchner press: West Geelong Victoria Australia, 1-91
- Domhoff, G. W. (2003). *Senoi Dream Theory: Myth, Scientific Method, and the Dreamwork Movement*. Retrieved from the World Wide Web: <http://dreamresearch.net/Library/senoi.html> (2013-10-7)
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Senoi> (2013-10-7)
- Ewing, Katherine P. 1994 Dreams from a saint: anthropological atheism and the temptation to believe. *American Anthropologist* 96: 571-583
- Freud, Sigmund 1973. *Tumačenje snova*. Novi Sad: Matica srpska

⁴ „There is no mind without a brain, but only observing the brain does not tell us much about what is going on in the mind” (Sprenger 2000:61)

- Girardi-Karšulin, Mihaela. 2012. Što su snovi?. U: Prostori snova, ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac, 27-41. Zagreb: Disput
- Goulet, J.-G. 1994. Dreams and Vision in Other Life-Worlds. In D.E. Young und J.-G.Goulet, Being Changed by Cross-Cultural Encounters: The Anthropology of Extraordinary Experiences. Peterborough: Broadview Press, S. 16-38.
- Grbić, Jadranka. 1998. O nadnaravnome. U: Etnografija, ur. Jasna Čapo Žmegač et al., Str. 330-332. Zagreb; Matica hrvatska.
- Grbić, Jadranka. 2001. Vjerovanje i rituali. U: Hrvatska tradicijska kultura:na razmeđu svjetova i epoha, ur. Vitez, Zorica. Str.481. Zagreb: Barbat
- Hustić, Karla. 2010. Pretkazivanja bolesti i smrti, nadnaravni načini preventive bolesti i smrti i liječenja bolesti u lovinačkom kraju. Senjski zbornik, Vol. 37 No. 1, str. 367-396
- Larsen Stoddard, Aimee. 13.11.2009. Purpose of a Vision Quest in Native Cultures. <http://suite101.com/a/what-was-the-purpose-of-a-vision-quest-a168949> (2013-09-25)
- Lohmann, Ivar Roger 2007. Dreams and Ethnography. In The New Science of Dreaming, Vol.3: Cultural and Theoretical Perspectives. Deirdre Barrett and Patrick McNamara, eds. Pp. 35-69. Westport, CT: Praeger.
- Patty, Ivan. 1999. *Nova sanjarica*. Zagreb; Nacionalna i sveučilišna knjižnica
- Price-Williams, Douglass i Rosslyn Gaines 1994. The Dreamtime and Dreams of Northern Australian Aboriginal Artists. Ethos, Vol. 22, No. 3. Str. 373-388
- Sprenger, Guido 2000. Sharing Dreams: Involvement in the Other's Cosmology; In Anne Sigfrid Grønseth/Dona Lee Davis (eds.): *Mutuality and Empathy: Self and Other in the Ethnographic Encounter*. Oxon: Sean Kingston. 50-68.
- San. // Hrvatska Opća Enciklopedija. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999-2009. Sv. 9. 2007. Str. 566
- Stewart, Charles 2004. Introduction: Dreaming as an Object of Anthropological Analysis. *Dreaming*, 14, 75-82.
- Škec, Aleksandra Stella (ur.). 2008. *Sanjarica*. Zagreb: Tisak ZT

- Tedlock, Barbara 1991. The New Anthropology of Dreaming. *Dreaming*, Vol. 1, No. 2, 161-178.
- Znanstvenik. URL: <http://www.znanstvenik.com/znanstveni-aspekti-tumacenja-snova> (2013-09-22)

ETHNOLOGY OF DREAMS EXPERIENCES OF ETHNOLOGISTS IN FIELD RESEARCHES

(Summary)

Experiences of dreams and visions clearly display the social interaction in non-western societies, which consider the world of ghosts to be real. Ethnographic reports prove that western anthropologists who enter their world give accounts of the dreams or visions that correspond to those described by the believers.

A conclusion can be drawn from the examples of experiences of ethnographers in the field-work that it is very important to participate actively in their world, which in this case would mean not to ignore one's own dreams and visions in the course of the research work, but to share them with the people being studied and to obtain in this way a better picture of that particular society.

Key words: dreams, visions, ethnography, field research, anthropologists